

РЕЦЕНЗІЯ

**професора кафедри фінансів Національного університету біоресурсів і природокористування України,
доктора економічних наук, професора Негоди Юлії Володимирівни
на дисертацію Калашникової Ганни Олександрівни
на тему: «Інвестиційне забезпечення розвитку аграрного сектору України»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»
за спеціальністю 051 «Економіка»**

Актуальність теми дисертації. Повномасштабна війна стала новим і визначальним чинником впливу на рівень ділової активності й інвестиційного клімату в Україні. За даними Європейської Бізнес Асоціації інтегральний показник індексу інвестиційної привабливості України на кінець 2022 року склав 2,48 бала з 5 можливих. Прямі втрати активів в аграрній галузі можуть скласти 6,5 млрд дол. США. Нині пошкоджено близько 5 % земель сільськогосподарського призначення. Значні масиви земель є небезпечними для виробничої діяльності через пошкодження та замінування. Істотних руйнувань зазнали об'єкти інфраструктури: сільськогосподарської, складської, транспортної, енергетичної, переробної промисловості. Через фізичне знищення аграрних підприємств в зоні ведення бойових дій потенційно очікується втрата до 30 % поголів'я тварин. Окрім того існують виклики, які не були подолані до початку війни: складність підключення до інженерних мереж, захисні бар'єри при входженні аграрної продукції на ринки інших країн, невідповідність потужностей по перевалці і доставці сільськогосподарської продукції зростаючим потребам агровиробників.

Зважаючи на наявний ресурсний потенціал держава не може самостійно забезпечити подальший економічний розвиток, а інвестиційне забезпечення є умовою ефективного перебігу процесу розвитку аграрного сектору, в контексті розвитку якого збільшення обсягів залучення інвестицій займає провідне місце, оскільки саме дієвий механізм інвестування спроможний забезпечити відновлення технічної та технологічної баз, сприяти впровадженню інновацій, підвищити рівень конкурентоспроможності вітчизняної продукції. Інвестиційні джерела аграріїв вітчизняної економіки поки що недостатні для задоволення їхніх потреб, тому необхідно здійснити додаткові заходи щодо інвестиційного забезпечення ефективного розвитку аграрного сектору економіки.

Саме тому дослідження, присвячене розробленню та обґрунтуванню теоретико-методичних положень та практичних рекомендацій щодо формування інвестиційного забезпечення аграрного сектору України, є актуальним науковим завданням.

Зв'язок роботи з державними (галузевими) науковими програмами, планами, темами. Представлені в дисертації результати є частиною наукових досліджень кафедри економіки Національного університету біоресурсів і природокористування України за темою «Наукові засади ефективного господарювання в агропромисловому виробництві» (номер державної реєстрації 0116U001708), в межах якої авторкою розроблено науково-методичні підходи до оцінювання інвестиційного забезпечення аграрного сектору економіки країни та на основі побудованої моделі інвестиційного забезпечення розвитку аграрного сектору запропоновано орієнтири його зростання.

Наукова новизна досліджень і отриманих результатів. Дисертація Г. Калашникової присвячена розробленню теоретико-методичних положень та практичних рекомендацій щодо формування інвестиційного забезпечення аграрного сектору України.

Вперше дисертанткою запропоновано модель впливу ризиків на рівень формування інвестиційного потенціалу аграрного сектору в умовах розширення географії активних бойових дій на решті території України та в умовах ведення активних бойових дій, із використанням когнітивного моделювання, яка, на відміну від існуючих, є математичною багатокритеріальною моделлю, і враховує, вплив парних ризиків на рівень формування інвестиційного потенціалу аграрного сектору по кожній з компонент, що підвищує вірогідність результатів прогнозування значення рівня інвестиційного потенціалу з позиції забезпечення інвестиційного розвитку аграрного сектору в умовах ведення активних бойових дій.

На основі удосконаленої методики здобувачкою запропоновано науковий підхід щодо методики розрахунку таксономічного показника рівня інвестиційного потенціалу підприємств аграрного сектору, що, на відміну від нині відомих, передбачає формування вектор-еталонів компонент інвестиційного потенціалу у розрізі економічної, соціальної, екологічної, інвестиційної та виробничої компонент, розрахунок їхніх значень та визначення рівня формування внутрішнього та зовнішнього інвестиційних потенціалів, на основі чого було проведено оцінку інвестиційного потенціалу підприємства. Це сприятиме більш чіткому розумінню складових оцінювання інвестиційного забезпечення аграрного сектору економіки та дозволить шляхом впливу на значення складових, що закладені у методику оцінювання, підвищувати рівень інвестиційного забезпечення сільськогосподарських підприємств та сектору у цілому.

Використовуючи метод головних компонент дисертантка визначила питому вагу впливу напрямів, які найбільш суттєво впливають на інвестиційне забезпечення розвитку аграрного сектору, варіація яких, на відміну від виявлених за умови використання попередніх підходів, є наступною: для аграрного сектору – «інвестиційна архітектура», «інвестиційне забезпечення інноваційних проєктів», «інвестиційний клімат» та «стимулювання інвестиційної активності»; для сільськогосподарських підприємств – «розвиток інноваційної інфраструктури», «збалансування системи управління інвестиційною діяльністю», «активізація інноваційної діяльності (агроінновації)», «оптимізація структури формування інвестиційних ресурсів», «механізм формування інвестиційних ресурсів», «активізація попиту на інноваційну продукцію», «збалансування інвестиційних потоків», «зниження інвестиційних ризиків».

Запропоновано модель системи інвестиційного забезпечення аграрного сектору, що, на відміну від нині існуючих, відображає напрями підвищення ефективності інвестиційного забезпечення розвитку аграрного сектору, в якій «інвестиційна архітектура» – це синтез функціонування й регулювання інвестиційного простору діяльності аграрного сектору економіки, а також інституційної матриці інвестиційної діяльності, на яку нанизані її конструктивні компоненти, що забезпечує здатність інвестиційної архітектури до саморозвитку, відповідно до чого розвиток інвестиційної архітектури відбувається на основі діалектичного закону єдності і боротьби протилежностей на її різних ієрархічних рівнях; «інвестиційне забезпечення інноваційних проєктів (агроінновації)» – це спрямування інвестицій в аграрні галузі, які потребують відтворення з використанням сучасних прогресивних технологій, що забезпечить конкурентоспроможне виробництво агропродовольчої продукції; «інвестиційний клімат» – сукупність заходів щодо усунення асиметрії у економічних та правових умовах діяльності внутрішніх та зовнішніх інвесторів на макроекономічному рівні шляхом забезпечення поліпшення інвестиційного клімату за умови постійного моніторингу інвестиційної активності на території країни та удосконалення нормативно-правового поля функціонування іноземних та вітчизняних інвесторів; «інвестиційна активність» – відтворення умов для акумулювання внутрішніх інвестиційних ресурсів з метою зниження залежності від зовнішніх ринків капіталу.

Наукову новизну та інноваційність проведених досліджень підтверджено довідками про впровадження.

Практичне значення одержаних результатів для науки і практики. Практичне значення одержаних результатів полягає у розробленні методико-прикладного забезпечення процесів інвестиційного забезпечення аграрного сектору економіки України. Основні положення дисертації мають значення для науки і практики та полягають в тому, що сприятимуть інвестиційному забезпеченню розвитку аграрного сектору України.

Вони успішно використовувалися у розробленні Стратегії розвитку Черкаської області на період 2021–2027 років, при підготовці інвестиційної стратегії ТОВ ТД «Агро-Ензим» на 2023–2025 роки та при розробленні рекомендацій щодо інвестиційного забезпечення фермерського господарства «Щедрий РІК».

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. Мета дисертації полягала у розробленні та обґрунтуванні теоретико-методичних положень та практичних рекомендацій щодо ефективного інвестиційного забезпечення розвитку аграрного сектору української держави. Поставлену мету авторка досягнула шляхом

вирішення чітко визначених багатопланових наукових завдань із використанням сучасних високоспеціалізованих та класичних методів дослідження: аналізу та синтезу, моделювання та формалізації, регресійного аналізу, таксономії, головних компонент, експертних оцінок, екстраполяції даних за поліноміальною математичною функцією, абстрактно-логічного.

Дисертація базується на нормативно-правових актах, офіційно опублікованій статистичній інформації Державної служби статистики України, Міністерства економіки, торгівлі і сільського господарства України, звітності аграрних підприємств Черкаської області, монографічних джерелах та інших наукових розробках провідних вітчизняних, зарубіжних вчених і фахівців-практиків з питань інвестиційного розвитку економіки України та аграрного сектору, власних розрахунків авторки.

Отже, ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, представлених в дисертації Г. Калашникової, є достатньо високим.

Повнота викладення матеріалів досліджень в опублікованих працях. Основні положення дисертації та отримані результати досліджень висвітлено у 9 наукових працях, з яких 4 статті у наукових фахових виданнях України, 2 статті у наукових виданнях іншої держави, 3 тези наукових доповідей, що свідчить про достатньо повне ознайомлення наукової громадськості з основними положеннями дисертації Г. Калашникової.

Аналіз структури і змісту дисертації. Структура дисертації є загальноприйнятною. Матеріали дисертації викладено на 293 сторінках комп'ютерного тексту, проілюстровано 42 таблицями та 26 рисунками. Робота складається з анотації, вступу, огляду літератури, методів дослідження, результатів досліджень, їх узагальнення та аналізу, висновків та списку використаних джерел (останній містить 214 найменувань) та додатків.

У розділі «**Вступ**» у стислій формі викладено актуальність теми, зв'язок з науковими програмами, мету і завдання досліджень, наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, особистий внесок здобувача, апробацію результатів дисертації, публікації.

В розділі «**Наукові засади інвестиційного забезпечення розвитку аграрного сектору України**», який складається з трьох підрозділів, подано аналіз вітчизняної та зарубіжної наукової літератури з обраного питання, визначено чинники формування ефективної системи інвестиційного забезпечення аграрного сектору та охарактеризовано методичні підходи оцінювання інвестиційного забезпечення. З викладених дисертанткою матеріалів можна зазначити її обізнаність в галузі питань, тематики роботи.

В розділі «**Стан, тенденції розвитку та ефективність інвестиційного забезпечення розвитку аграрного сектору**» проведено діагностику стану функціонування аграрного сектору України, оцінено джерела формування інвестиційних ресурсів аграрного сектору, здійснено економічну оцінку формування інвестиційного потенціалу аграрного сектору України.

Розділ «**Напрями підвищення ефективності інвестиційного забезпечення розвитку аграрного сектору**» складається з трьох підрозділів, в яких надаються результати досліджень. Запропоновано пріоритетні напрями підвищення ефективності інвестиційного забезпечення розвитку аграрного сектору, розроблено модель інвестиційного забезпечення та здійснено прогнозування інвестиційного розвитку аграрного сектору.

Результати досліджень проілюстровано таблицями, рисунками, що суттєво полегшує науковий аналіз дисертації і сприяє кращому ознайомленню з наведеним у них фактичним матеріалом.

Цифровий матеріал дисертації обчислено з використанням багатофакторної економетричної моделі і його достовірність не викликає сумніву.

Висновки викладені в логічній послідовності відповідно до мети та поставлених завдань, повністю відповідають змісту власних досліджень і засвідчують досягнення дисертанткою поставленої мети.

Оцінюючи позитивно актуальність, новизну, наукову та практичну цінність дисертації в цілому висновки і пропозиції, слід зауважити, що вони науково обґрунтовані і мають застосовуватися у навчальному процесі при вивченні економіки аграрного сектору.

Представлена робота акуратно оформлена, виконана на належному методичному рівні згідно існуючих вимог. Дисертація є завершеною науковою працею, в якій вирішено важливе

науково-практичне завдання – розроблення методико-прикладного забезпечення процесів ефективного інвестиційного забезпечення аграрного сектору економіки України.

Дискусійні зауваження та запитання до дисертантки. Водночас з позитивною оцінкою роботи вважаємо доцільним виділити окремі дискусійні питання, зауваження та побажання:

1. На С. 40 дисертації здобувачка наголошує: «Основними компонентами інвестиційного забезпечення визначено виробничі, економічні ресурси та ресурси інвестиційної активності; природні і трудові ресурси, які в своїй сукупності формують інвестиційний потенціал аграрного сектора...». Бажано було б, на нашу думку, чіткіше систематизувати перелічені ресурси, оскільки, наприклад, трудові входять до складу виробничих ресурсів і т. п.

2. В дисертації авторка використовує термін «рейтинг агроефективності», не розкриваючи його сутності (С. 47–48).

3. В розділі 2.2 авторка зазначає «Підвищення рівня інвестиційної привабливості сільського господарства зумовлено переважно розпочатим зростанням цін на сільсько-господарську продукцію» (С. 96). А щодо інших чинників, то їх теж варто було б зазначити в даному контексті.

4. Здобувачка при економічній оцінці досліджуваного регіону підкреслює, що в області нараховується 361,8 тис. га деградованих та 108,8 тис. га малопродуктивних земель. У 2021 р. на території Черкаської області консервація земель не проводилася. Потребують консервації 139,2 тис. га деградованих та малопродуктивних земель (С. 102). Це досить слушне питання, але як його вирішити в умовах приватної власності на землю, тобто потрібно розробити відповідний механізм, як наприклад, у США.

5. У роботі зустрічаються деякі стилістичні, технічні і граматичні помилки, можливо пов'язані з комп'ютерним набором.

Побажання та дискусійні питання не є принциповими і жодним чином не зменшують позитивної оцінки роботи, її наукової цінності, актуальності та практичного значення.

Загальний висновок. Загальний аналіз роботи підтверджує самостійність і цілісність проведеного дослідження, його актуальність та науковий рівень, теоретичне і практичне значення. Наукові положення, висновки та рекомендації, зазначені в роботі, достатньо повно викладено в опублікованих здобувачкою наукових працях. У дисертаційному дослідженні Г. Калашниковою відсутні порушення академічної доброчесності.

Вважаю, що дисертація на тему: «Інвестиційне забезпечення розвитку аграрного сектору України» за обсягом проведених досліджень, з використанням сучасних різнопланових методик, та за науковою новизною і практичним значенням відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження вимог до оформлення дисертації», Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року, а Калашникова Ганна Олександрівна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» та спеціальності 051 «Економіка».

Рецензент
професор кафедри фінансів
Національного університету біоресурсів
і природокористування України,
доктор економічних наук, професор

Юлія НЕГОДА

